

اثر آبیاری با آب مغناطیسی بر عملکرد دانه و بیوماس گیاه سویا رقم DPX در شرایط کم آبیاری و شوری آب

علی قدمی فیروزآبادی^{۱*}، مجتبی خوش‌روش، پویا شیرازی و حمید زارع ابیان

استادیار پژوهش مرکز تحقیقات، آموزش کشاورزی و منابع طبیعی همدان-سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی

aghadami@gmail.com

استادیار گروه مهندسی آب، دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی ساری

khoshravesh_m24@yahoo.com

دانشجوی دکتری آبیاری و زهکشی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه فردوسی مشهد

p.shirazi.a@gmail.com

دانشیار گروه مهندسی آب، دانشگاه بوعلی سینا همدان

zareabyaneh@gmail.com

چکیده

افزایش بهره‌وری آب، عامل کلیدی برای رفع بزرگ‌ترین چالش بخش کشاورزی در مناطق کم آب است. به منظور بررسی تاثیر سطوح مختلف آب آبیاری و شوری با استفاده از آب مغناطیسی و غیرمغناطیسی بر خصوصیات عملکرد، بیوماس، ارتفاع گیاه، درصد روغن و درصد پروتئین سویا رقم DPX، آزمایشی به صورت فاکتوریل در قالب بلوک‌های کامل تصادفی با سه تکرار در سال ۱۳۹۲ در یک مزرعه کشاورزی واقع در شهرستان علی‌آباد استان گلستان اجرا شد. تیمارها شامل سه سطح ۱۰۰ درصد، ۷۵ درصد و ۵۰ درصد آب مورد نیاز گیاه سویا و سه سطح شوری ۰/۷، ۵ و ۱۰ دسی‌زیمنس بر متر بودند. نتایج نشان داد که با مغناطیسی کردن آب آبیاری مقدار عملکرد، بیوماس، ارتفاع گیاه، درصد روغن و درصد پروتئین در تمامی تیمارهای خشکی و شوری، به طور معنی‌داری افزایش یافت ($P < 0/001$). متوسط مقدار کاهش عملکرد در تیمار شوری آب پنج دسی‌زیمنس بر متر برابر ۸/۴۴ درصد و در تیمار شوری آب ۱۰ دسی‌زیمنس بر متر برابر ۲۴/۶۸ درصد نسبت به تیمار شاهد بود. همچنین متوسط مقدار کاهش عملکرد در سطح ۷۵ درصد آبیاری برابر ۳۰/۶۸ درصد و در سطح ۵۰ درصد آبیاری برابر ۴۴/۴۰ درصد نسبت به تیمار شاهد بود. در مجموع، بالاترین میزان عملکرد دانه برابر ۵/۵ تن در هکتار از تیمار ۱۰۰ درصد نیاز آبی مربوط به تیمار آب مغناطیسی بود.

واژه‌های کلیدی: آبیاری نشتی، مدیریت آب، میدان مغناطیسی.

۱- همدان، کیلومتر پنج جاده تهران، پایین‌تر از فرودگاه، مرکز تحقیقات، آموزش کشاورزی و منابع طبیعی همدان.

* - دریافت: شهریور ۱۳۹۴ و پذیرش: اسفند ۱۳۹۴

مقدمه

رشد روزافزون جمعیت و محدودیت منابع غذایی، بشر را با چالش بزرگ امنیت غذایی و بحران‌های منطقه‌ای و بین‌المللی روبه‌رو کرده است. روغن‌های خوراکی یکی از عمده‌ترین فرآورده‌های مهم غذایی هستند که تامین آن در راستای خودکفایی کشور اهمیت زیادی دارد. سویا یکی از گیاهان روغنی است که دانه آن با داشتن ۲۰ درصد روغن و ۴۰ درصد پروتئین از منابع اصلی روغن و پروتئین گیاهی با کیفیت بالا به‌شمار می‌رود (شاهمرادی، ۱۳۸۲؛ خواجه‌جویی‌نژاد و همکاران، ۱۳۸۴). بالا بودن میزان اسید چرب لینولئیک روغن سویا در مقایسه با دیگر اسیدهای چرب و همچنین، بالا بودن ارزش غذایی سویا از نظر مواد معدنی و ویتامین‌ها، باعث توجه به گسترش کشت آن شده است (کمین و همکاران، ۲۰۰۷).

در حال حاضر بیش از ۹۰ درصد سطح زیر کشت سویا در استان‌های شمالی کشور قرار دارد و کشت آبی و دیم آن در شمال ایران به عنوان کشت اول و دوم از جایگاه خوبی برخوردار است (قدرتی و همکاران، ۱۳۹۲). عملکرد بیشتر محصول در کشت آبی از یک سو و محدودیت منابع آبی کشور از سوی دیگر منجر به بهره‌گیری از منابع غیرمتعارف آب در بخش کشاورزی به‌عنوان یک راه‌کار شده است (نوروزی و همکاران، ۱۳۷۸). برخی گزارشات حاکی از تاثیر مطلوب میدان مغناطیسی بر کیفیت آب آبیاری، عملکرد محصولات زراعی و بهره‌وری آب در گیاهان زراعی است (لین و یوتات، ۱۹۹۰؛ ماهش‌واری و گری‌وال، ۲۰۰۹). پالایش آب از طریق اعمال میدان مغناطیسی، که جزو روش‌های تصفیه فیزیکی به‌شمار می‌رود، برخی ویژگی‌های آن مانند آرایش بارهای الکتریکی مولکول‌های آب، چگالی، کشش سطحی و سرعت تبخیر را تغییر می‌دهد (لیدر وود، ۲۰۰۵). به‌بیان دیگر، بعضی خصوصیات فیزیکی و شیمیایی آب مانند کشش سطحی، قابلیت حل نمک‌ها، ضریب شکست نور و اسیدیته آبی که در معرض میدان مغناطیسی قرار گرفته

است، تغییر می‌کند (کاسترو پالاسیو و همکاران، ۲۰۰۷). تغییرات حاصل از اعمال میدان مغناطیسی بر آب آبیاری به‌عواملی مانند شدت میدان، جهت میدان، مدت زمان در معرض‌گذاری مغناطیسی، نرخ جریان محلول، کیفیت آب و pH آب بستگی دارد (چیپوسکی و همکاران، ۲۰۰۵). گیاهان به‌طور طبیعی تحت تاثیر میدان‌های مغناطیسی زمین و میدان‌های الکتریکی بین زمین و ابرها قرار دارند (کیاتگام‌جورن، ۲۰۰۲). از این‌رو، تحریک گیاهان به‌وسیله میدان‌های مغناطیسی و یا عبور دادن آب از یک میدان مغناطیسی و پاسخ متفاوت گیاهان به شدت‌های مختلف امواج الکترومغناطیسی می‌تواند راهی جهت افزایش کیفیت آب، کمیت و کیفیت محصول باشد (کارداس، ۲۰۰۲). مطالعات آمایا و همکاران (۱۹۹۶)، پادلتونی و همکاران (۲۰۰۴)، فلورز و همکاران (۲۰۰۵) و مارتینز و همکاران (۲۰۰۲) حاکی از تاثیر میدان مغناطیسی بر مراحل از رشد گیاه مانند سرعت جوانه‌زنی، درصد سبز شدن و افزایش سرعت تولید شدن گیاهچه گندم است. اثر آب مغناطیسی با شدت میدان‌های ۴۰۰۰، ۵۰۰۰ و ۶۰۰۰ گوس روی گیاهان کلزا و کتان باعث افزایش عملکرد این تیمارها نسبت به تیمار شاهد شد (صادقی، ۱۳۸۹).

تاثیر تیمار آب مغناطیسی شده بسته به منبع آب و نوع گیاه متفاوت می‌باشد. ماهش‌واری و گریول (۲۰۰۹) تاثیر میدان مغناطیسی را در قالب سه تیمار آبیاری معمولی (۵۰۰ میلی‌گرم در لیتر)، آب بازیافتی (۱۵۰۰ میلی‌گرم در لیتر) و آب شور (۳۰۰۰ میلی‌گرم در لیتر)، روی عملکرد گیاهان نخود، کرفس و لوبیا در شرایط کشت گلخانه‌ای مورد مطالعه قرار دادند. نتایج نشان داد که آب مغناطیسی در تیمار آب بازیافتی و ۳۰۰۰ میلی‌گرم در لیتر شوری، محصول کرفس را ۱۲ و ۲۳ درصد و بهره‌وری آب را ۱۲ و ۲۴ درصد افزایش داد. در لوبیا نیز افزایش عملکرد محصول و بهره‌وری آب بدون تاثیر معنی‌دار در هر سه تیمار آب مغناطیسی مشاهده شد. کیانی (۱۳۸۶) گزارش

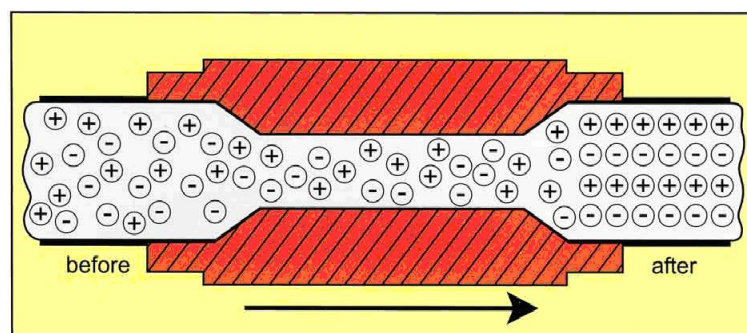
آراگونیت از جرم حجمی کمتری برخوردار است. نتایج تحقیقات سالی‌ها (۲۰۰۵) نشان‌دهنده نقش آب مغناطیسی در بهبود حاصل‌خیزی خاک و افزایش کیفیت آب آبیاری و عملکرد محصول است که از اهداف کشاورزی پایدار می‌باشد. رویکرد جهانی نیز در تولید گیاهان دانه روغنی به سمت استفاده از نظام‌های کشاورزی پایدار و به-کارگیری روش‌های مدیریتی به‌منظور ارتقاء عملکرد کمی و کیفی گیاهان دانه روغنی می‌باشد (طوسی و همکاران، ۱۳۹۳). با عنایت به این موضوع و با توجه به تاثیر مطلوب میدان مغناطیسی بر رشد و نمو محصولات زراعی و در نظر داشتن اهمیت گسترش کشت گیاهان دانه روغنی، این تحقیق با هدف ارزیابی و تعیین اثر استفاده از آب مغناطیسی بر کیفیت آب جهت تولید حداکثر عملکرد دانه گیاه سویا تحت شرایط کم آبیاری به اجرا درآمد.

مواد و روش‌ها

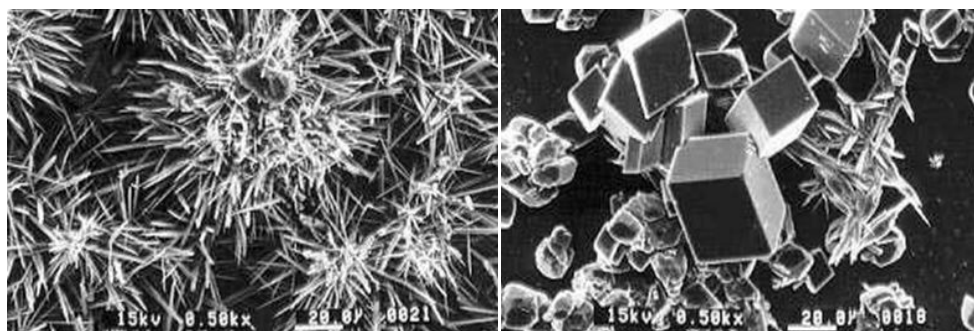
به‌منظور بررسی تاثیر آب شور مغناطیسی شده با مقادیر متفاوت نیاز آبی بر میزان عملکرد گیاه سویا با نام علمی *Glycine max*، آزمایشی در یکی از مزارع کشاورزی شهرستان علی‌آباد در استان گلستان واقع در طول جغرافیایی ۵۱° ۵۴' شرقی و عرض جغرافیایی ۳۲° ۳۶' شمالی با مشخصات فیزیکی زیر انجام شد.

کرد که آب مغناطیسی با افزایش حلالیت آب، باعث کاهش گرفتگی قطره‌چکان‌ها، آبخوبی خاک و افزایش عملکرد گیاهان می‌شود. با توجه به این‌که عمر مفید سیستم‌های مغناطیسی ۱۰ سال می‌باشد، بنابراین نسبت به آب معمولی نزدیک به ۲۰ درصد افزایش بازده اقتصادی دارد. علت افزایش حلالیت آب به این صورت است که با مغناطیس شدن آب، مولکول‌های آب از حالت بی‌نظمی به صورت مرتب در آمده و نوع پیوند اکسیژن-هیدروژن از حالت مثلثی به شکل یک خط تغییر کند (شکل ۱). در این شرایط هیدروژن‌های مثبت دارای نیروی بیشتری شده و ضمن تشکیل مولکول‌های کوچک‌تر از آب، سبب افزایش تعداد مولکول‌های آب در واحد حجم و همچنین افزایش قدرت حلالیت آب می‌شود (لیدر وود، ۲۰۰۵).

وقتی آب از میان میدان مغناطیسی ثابت یا متغیر عبور می‌کند، موجب تغییر در آرایش بلورین کربنات کلسیم شده و ماهیت آن از حالت کلسیت چسبنده (شکل ۲-الف) به آراگونیت (شکل ۲-ب) که قدرت چسبندگی ندارد، تبدیل می‌شود. اصطلاحاً آب از حالت یونی خارج شده و به‌صورت ذرات معلق میکرونی در می‌آید. آراگونیت با سیستم تبلور ارتورومبیک که دارای ساختار منشوری یا تیغه‌ای است و مقطع عرضی کریستال‌های آن در خیلی از موارد شش ضلعی است، قدرت چسبندگی کمی دارد. در مقابل، کلسیت با سیستم تبلور شش وجهی خاصیت چسبندگی بسیار بالایی دارد و نسبت به

شکل ۱- آرایش الکترون‌ها در یک میدان مغناطیسی

(ب)

(الف)

شکل ۲- عکس‌های مربوط به نمونه آب گرفته شده توسط میکروسکوپ الکترونی (الف) آب غیر مغناطیسی، (ب) آب مغناطیسی (کنیا و پارسونز، ۲۰۰۵)

جدول ۱- مشخصات فیزیکی خاک مزرعه آزمایشی

عمق خاک (سانتی‌متر)	بافت خاک	اندازه ذرات (درصد)			درصد رطوبت اولیه خاک (درصد حجمی)	تخلخل (درصد)	وزن مخصوص ظاهری (گرم بر سانتی‌متر مکعب)
		رس	سیلت	شن			
۰-۳۰	رسی سیلنی	۴۳/۱	۴۲/۷	۱۴/۲	۲۶/۳	۴۷/۱۹	۱/۳۸
۳۰-۶۰	سیلت	۹/۸	۸۰/۸	۹/۴	۲۲/۸	۳۷/۵۶	۱/۵۹
۶۰-۹۰	لوم شنی رسی	۲۳/۹	۲۰/۷	۵۵/۴	۲۵/۱	۴۴/۰۸	۱/۵۲

خاک، ابتدا خاک کوبیده شده و از الک ۲ میلی‌متر عبور داده شد. سپس با افزودن آب مقطر به خاک، گل اشباع ایجاد شد و درب ظروف نمونه به مدت ۲۴ ساعت بسته شد. پس از آن با استفاده از دستگاه پ-هاش‌متر مدل 340I/SET، اسیدیته خاک در گل اشباع تعیین و با استفاده از دستگاه پمپ خلا، از گل اشباع عصاره‌گیری شد. شوری عصاره اشباع خاک با دستگاه هدایت‌سنج الکتریکی مدل ۴۵۱۰ تعیین شد. برای بدست آوردن کربن آلی از طریق احتراق به روش مرطوب استفاده شد. فسفر قابل جذب از طریق روش السن به دست آمد و پتاسیم قابل جذب از دستگاه فلیم فتومتر مدل PFP7 اندازه‌گیری شد (جونز، ۲۰۰۱).

کاشت بذر سویا، رقم DPX در تاریخ ۱۵ خرداد، براساس تراکم ۱۶/۷ دانه در مترمربع و آرایش کاشت ۱۲ در ۵۰ سانتی‌متر انجام شد. قبل از کاشت، کود گوگرد به مقدار ۱۵۰ کیلوگرم در هکتار تا عمق ۲۰ سانتی‌متری با خاک مخلوط و جهت اطمینان از نیتروژن قابل دسترس خاک در طول فصل رشد از ۱۵۰ کیلوگرم در هکتار کود اوره در زمان‌های گلدهی و تشکیل غلاف استفاده شد. همچنین به میزان ۱۵۰ کیلوگرم در هکتار کود فسفات آمونیوم و ۵۰ کیلوگرم در هکتار سولفات پتاسیم به زمین اضافه شد. جدول ۲ مشخصات خصوصیات شیمیایی و وضعیت عناصر غذایی خاک مزرعه مورد مطالعه را نشان می‌دهد. برای تعیین خصوصیات شیمیایی

جدول ۲- مشخصات شیمیایی و عناصر غذایی خاک مزرعه آزمایشی

عمق خاک (سانتی‌متر)	هدایت الکتریکی (دسی‌زیمنس بر متر)	اسیدیته (-)	کربن آلی (درصد)	فسفر قابل جذب (میلی‌گرم در لیتر)	پتاسیم قابل جذب (میلی‌گرم در لیتر)
۰-۳۰	۱/۵	۷/۵	۰/۵۷	۳/۸	۳۱۲
۳۰-۶۰	۱/۷	۷/۴	۰/۵۹	۳/۸	۳۱۷
۶۰-۹۰	۲/۱	۷/۴	۰/۵۵	۴/۰	۳۱۶

340I/SET تعیین شد. کلسیم و منیزیم موجود در آب به روش کمپلکسومتری با تیتراسیون و تشکیل کمپلکس در مجاورت اتیلن دی آمین تترا استیک اسید (ورسین)

هدایت الکتریکی نمونه‌های آب آبیاری با دستگاه هدایت‌سنج الکتریکی مدل ۴۵۱۰ و اسیدیته نمونه‌ها با استفاده از دستگاه پ-هاش‌متر مدل

دور آبیاری تابع میزان تخلیه رطوبت از نیمرخ خاک بود. عمق آب آبیاری با استفاده از رابطه زیر محاسبه شد:

$$I_n = ((W_{FC} - W_{BI}) \times \rho_b \times D) / 100 \quad (1)$$

که در آن:

I_n = عمق خالص آبیاری بر حسب میلی‌متر، W_{FC} = رطوبت وزنی خاک در ظرفیت زراعی، W_{BI} = رطوبت وزنی خاک پیش از آبیاری، D = عمق ناحیه ریشه بر حسب میلی‌متر می‌باشد. در این پژوهش، مقدار W_{BI} در تیمار آبیاری کامل همواره مساوی و یا بیشتر از $FC - (MAD \times (FC - PWP))$ بود. برای محاسبه عمق آبیاری در تیمارهای آبیاری I_1 ، I_2 و I_3 مقدار I_n محاسبه شده در معادله فوق، در ضرایب ۱، ۰/۷۵ و ۰/۵۰ ضرب شد. آب مغناطیسی که نوعی روش تصفیه فیزیکی است، با عبور آب از میان یک آهن‌ربای دائمی بسته شده بر روی لوله غیرفلزی حامل آب آبیاری ایجاد شد (شکل ۳). شدت میدان مغناطیسی بکار برده شده ۰/۳ تسلا بود.

با اعمال میدان مغناطیسی در مسیر جریان آب و تغییر رفتار مولکولی آب، اصلاح رسوب‌گذار از حالت یونی منفک به حالت مولکول‌های الحاق یافته به یکدیگر تحت عنوان پدیده دانه برفی تغییر می‌یابند (چیوسکی و همکاران، ۲۰۰۵).

در پایان فصل رشد، بوته‌های ردیف وسط برداشت و مقدار عملکرد دانه، بیوماس و ارتفاع گیاه اندازه‌گیری شد. مقادیر عملکرد دانه با جداسازی دانه‌های سویا از بیوماس گیاهی و خشک نمودن آن‌ها با رطوبت ۱۴ درصد از طریق توزین با ترازوی با دقت ۰/۰۱ اندازه‌گیری شد. به‌همین ترتیب وزن بیوماس گیاهی با انتقال به پاکت‌های کاغذی و خشک نمودن آن‌ها در آون به مدت ۲۴ ساعت تحت دمای ۷۰ درجه به‌دست آمد. ارتفاع گیاه قبل از برداشت با متر فلزی به‌تعداد سه بوته در هر تکرار از تیمار اندازه‌گیری و میانگین آن‌ها برای هر تکرار محاسبه گردید. سپس داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SAS

اندازه‌گیری و سدیم با دستگاه فلیم فتومتر مدل PFP7 تعیین شد. از مجموع غلظت کاتیون‌های سدیم، منیزیم و کلسیم، مجموع کاتیون‌ها محاسبه شد. بی‌کربنات آب با استفاده از تیتراسیون با اسید سولفوریک در مجاورت معرف فنل فتالین و متیل آرانژ اندازه‌گیری شد. کلر با استفاده از تیتراسیون رسوبی در مجاورت نیترات نقره (تشکیل رسوب AgCl) اندازه‌گیری شد. سولفات موجود در آب، از اختلاف مجموع آنیون‌ها و کاتیون‌ها به‌دست آمد (بینای مطلق، ۱۳۸۹).

آزمایش به‌صورت طرح فاکتوریل در قالب طرح بلوک کامل تصادفی با سه تکرار بود. تیمارهای آزمایشی شامل سه سطح کیفیت آب آبیاری ۰/۷ دسی‌زیمنس بر متر (S_1) ، پنج دسی‌زیمنس بر متر (S_2) و ۱۰ دسی‌زیمنس بر متر (S_3) و سه سطح آب آبیاری I_1 ، I_2 و I_3 به‌ترتیب معادل ۱۰۰، ۷۵ و ۵۰ درصد عمق آب موردنیاز گیاه با دستگاه مغناطیس و بدون استفاده از دستگاه مغناطیس بود. تیمارهای شوری ۵ و ۱۰ دسی‌زیمنس بر متر از حل نمودن نمک کلرید سدیم در آب آبیاری تهیه گردیدند.

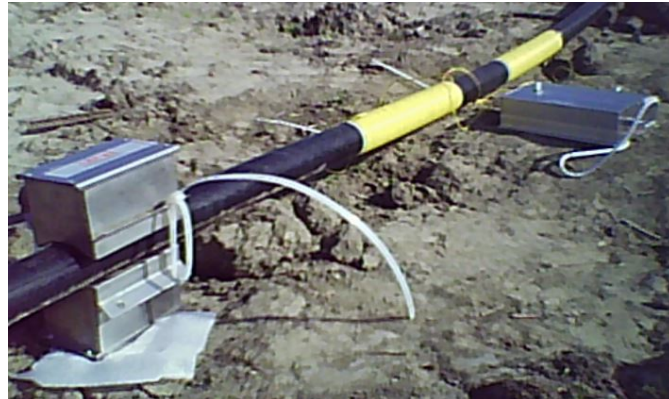
تیمارهای خشکی و شوری، ۲۰ روز پس از کاشت اعمال شد. عمق آبیاری برای تیمار آبیاری بدون تنش رطوبتی (I_1) محاسبه شد و سایر تیمارهای آبی، ضریبی از عمق آبیاری تیمار آبیاری بدون تنش رطوبتی را دریافت می‌کردند. زمان آبیاری بر اساس تخلیه مجاز رطوبتی^۱ (MAD) برابر ۵۰ درصد آب قابل دسترس خاک در تیمار آبیاری بدون تنش رطوبتی (I_1) تعیین شد. مقدار تخلیه مجاز رطوبتی بر اساس مطالعات قبلی سویا، ۵۰ درصد در نظر گرفته شد. عمق آبیاری با هدف جایگزین نمودن رطوبت خاک در عمق توسعه ریشه تا حد ظرفیت زراعی (FC) برای تیمار آبیاری بدون تنش رطوبتی، محاسبه و اعمال می‌شد.

¹ Management allowed depletion

مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند و مقایسه میانگین‌ها به کمک آزمون چند دامنه‌ای دانکن انجام شد.

نتایج و بحث

جدول ۳ خصوصیات شیمیایی آب آبیاری، در حالت قبل و بعد از عبور از میدان مغناطیسی را به همراه درصد کاهش پارامترهای مورد سنجش آب آرایه می‌دهد.

شکل ۳- دستگاه مغناطیس نصب شده بر روی لوله

جدول ۳- خصوصیات شیمیایی آب در حالت قبل و بعد از عبور از میدان مغناطیسی

سطح شوری	تیمار	هدایت الکتریکی (دسی‌زیمنس بر متر)	SAR	اسیدیته (-)	Na ⁺	Ca ²⁺	Mg ²⁺	کاتیون‌ها (میلی اکی والان در لیتر)	Cl ⁻	HCO ₃ ⁻	SO ₄ ⁻²	آنیون‌ها
اول	غیر مغناطیس	۰/۷	۰/۸	۷/۲	۱/۶۲	۲/۹۲	۲/۱۱	۶/۶۵	۱/۹۳	۲/۳۲	۲/۴۴	۶/۶۹
	مغناطیس	۰/۴۳	۰/۷۷	۷/۱	۱/۳۱	۲/۶۲	۱/۷۷	۵/۷	۱/۴۵	۲/۰۸	۲/۱۱	۵/۶۴
	درصد تغییرات*	-۳۸/۶	-۳/۷۴	-۱/۴	-۱۹/۱	-۱۰/۳	-۱۶/۱	-۱۴/۳	-۲۴/۹	-۱۰/۴	-۱۳/۵	-۱۵/۷
دوم	غیر مغناطیس	۵	۲/۷۲	۷/۳	۳۸/۹۰	۴/۲۱	۶/۲۹	۴۹/۴	۳۹/۱۱	۴/۹۲	۴/۹۷	۴۹/۰
	مغناطیس	۴/۱۲	۲/۹۹	۷/۳	۳۴/۰۶	۳/۲۵	۴/۳۴	۴۱/۶۵	۳۵/۹۱	۳/۱۹	۲/۵۶	۴۱/۶۶
	درصد تغییرات	-۱۷/۶	+۱/۰	۰/۰	-۱۲/۴	-۲۲/۸	-۳/۱۰	-۱۵/۶۹	-۸/۲	-۳۵/۲	-۴۸/۵	-۱۴/۹۸
سوم	غیر مغناطیس	۱۰	۳/۵۲	۷/۴۵	۷۸/۵۱	۶/۷۳	۸/۱۰	۹۳/۳۴	۷۹/۱۰	۷/۱۶	۷/۰۸	۹۳/۳۴
	مغناطیس	۹/۲۷	۳/۷۳	۷/۴	۶۹/۱۷	۳/۵۲	۶/۴۳	۷۹/۱۲	۷۱/۲۶	۴/۳۹	۴/۱۸	۷۹/۸۳
	درصد تغییرات	-۷/۳	+۵/۹۶	-۰/۷	-۱۱/۹	-۴۷/۷	-۲۰/۶	-۱۵/۲۴	-۹/۹	-۳۸/۷	-۴۱/۰	-۱۴/۴۷

* علامت - به معنی کاهش و علامت + به معنی افزایش است.

میزان یون‌های کلسیم و منیزیم نسبت به یون سدیم باشد. در این خصوص می‌توان مجموع سه کاتیون‌های و آنیون-های اندازه‌گیری شده در تیمارهای آب آبیاری را مدنظر قرار داد. به طوری که نتایج جدول ۳، نشان می‌دهد بر خلاف افزایش SAR، مقادیر مجموع کاتیون‌ها و مجموع آنیون‌ها در هر سه تیمار آب آبیاری مغناطیس شده کاهش یافته است. با توجه به نتایج تجزیه واریانس آرایه شده در جدول ۴، اثر نوع آب آبیاری بر مقدار عملکرد دانه،

در مجموع می‌توان چنین اظهار داشت که اعمال میدان مغناطیسی روی آب آبیاری موجب بهبود کیفیت آب با توجه به کاهش هدایت الکتریکی املاح محلول آب شده است. لیکن درصد بهبود کیفیت بر اساس هدایت الکتریکی املاح در سطوح پایین تر شوری بیشتر است. از طرفی نتایج جدول ۳، نشان می‌دهد در سطوح شوری دوم و سوم مقدار SAR آب آبیاری افزایش یافته است. علت اصلی می‌تواند اثر میدان مغناطیسی بر کاهش شدیدتر

زیمنس بر متر دارای کمترین عملکرد بود. بدیهی است که با افزایش غلظت شوری آب آبیاری، عملکرد گیاه کاهش خواهد یافت. جدول ۵ نشان می‌دهد که میزان عملکرد دانه و بیوماس بین تمامی تیمارهای عمق آب آبیاری دارای اختلاف معنی‌داری شد و سطح ۱۰۰٪ آب مورد نیاز گیاه، بیشترین عملکرد را دارد. اثر متقابل نوع آب آبیاری و شوری در جدول ۶ نشان می‌دهد که ارتفاع گیاه در تمامی تیمارهای شوری بین آب مغناطیسی و آب غیر مغناطیسی اختلاف معنی‌داری دارد.

بیوماس، ارتفاع گیاه، درصد روغن و درصد پروتئین در سطح احتمال یک درصد معنی‌دار شد. همچنین اثر تیمارهای سطح آبیاری و شوری آب بر شاخص‌های گیاه نیز در سطح احتمال یک درصد معنی‌دار شد. اثر متقابل تیمارهای مختلف بر مقدار عملکرد و بیوماس سویا معنی‌دار نشد (جدول ۴). نتایج مقایسه میانگین‌ها نشان داد که مقدار عملکرد دانه، بیوماس، ارتفاع گیاه، درصد روغن و درصد پروتئین در تیمار آب مغناطیسی شده بیشتر از آب غیر مغناطیسی است (جدول ۵). مقایسه میانگین تیمارهای شوری نشان داد که مقدار شاخص‌های عملکرد در تیمار شاهد دارای بیشترین مقدار و آب با شوری ۱۰ دسی-

جدول ۴- تجزیه واریانس تاثیر فاکتورهای مختلف بر مقدار عملکرد دانه، بیوماس و ارتفاع گیاه سویا

منابع تغییر		میانگین مربعات				درجه آزادی	درجه		
بلوک	آب آبیاری	شوری آب	سطح آبیاری	آب آبیاری × شوری آب	آب آبیاری × سطح آبیاری	شوری آب × سطح آبیاری	سطح آبیاری × شوری آب × سطح آبیاری	خطا	ضریب تغییرات (درصد)
۲۳۳/۷**	۷۷۴/۱**	۱۱۰۹/۶**	۱۰۰۸۰/۰**	۱۳۲/۱ ^{NS}	۹۴/۲ ^{NS}	۵۳/۶ ^{NS}	۹۵/۵ ^{NS}	۱/۳۰۸	۱۲/۹۷
۲۰۱/۵**	۶۸۹/۹**	۹۰۲/۹**	۸۱۴/۲**	۹۱/۶ ^{NS}	۶۳/۴ ^{NS}	۳۷/۷ ^{NS}	۵۹/۶ ^{NS}	۱/۱۱۴	۱۳/۶۱
۲۸۸/۳**	۱۱۸۶/۴**	۱۵۶۵/۵**	۱۳۷۲/۲**	۲۱۳/۵*	۱۶۷/۶ ^{NS}	۱۰۲/۱ ^{NS}	۱۸۸/۷*	۲/۳۱۵	۱۲/۴۰
۱۷۱/۴**	۵۷۶/۵**	۷۹۳/۷**	۶۱۹/۷**	۵۹/۳ ^{NS}	۳۵/۵ ^{NS}	۸۸ ^{NS}	۴۰/۷ ^{NS}	۰/۹۸۱	۱۶/۳۹
۱۰۸/۹**	۳۴۱/۲**	۵۱۲/۴**	۴۸۳/۶**	۳۴/۲ ^{NS}	۱۹/۱ ^{NS}	۵/۳ ^{NS}	۲۳/۴ ^{NS}	۰/۷۶۲	۱۶/۱۱
۲	۱	۲	۲	۲	۲	۴	۴	۳۴	-

** معنی‌دار در سطح احتمال ۱ درصد، * معنی‌دار در سطح احتمال ۵ درصد، NS غیر معنی‌دار

نسبت به تیمار آب غیرمغناطیسی شد. علت این است که آب مغناطیسی باعث افزایش قدرت حل‌کنندگی آب شده و در نتیجه فتوسنتز و رشد بذرها آبیاری شده با آب مغناطیسی به دلیل جذب مواد غذایی بیشتر از خاک، افزایش می‌یابد. با افزایش فتوسنتز، ماده غذایی بیشتری در گیاه تولید می‌شود که این امر تجمع ماده خشک گیاه را افزایش خواهد داد. یافته‌های پژوهش حاضر مشابه نتایج ناشیر (۲۰۰۸) است که افزایش ۲/۶۷ سانتی‌متری ارتفاع گیاه نخود را با آب مغناطیسی گزارش کردند. همچنین نتایج این پژوهش با یافته‌های پادلثونی و همکاران (۲۰۰۴) که افزایش تعداد غلاف و عملکرد لوبیا را گزارش کردند، شباهت دارد.

میانگین‌های ردیفی - ستونی که دارای یک حرف مشترک هستند، فاقد تفاوت معنی‌دار در سطح احتمال پنج درصد می‌باشند. آب مغناطیسی به‌طور متوسط باعث افزایش ۱۰/۷۷ درصد در عملکرد دانه و افزایش ۱۱/۳۱ درصد بیوماس نسبت به آب غیرمغناطیسی شده است. علت این است که عبور آب از میدان مغناطیسی، سبب شکسته شدن پیوندهای هیدروژنی و واندروالسی بین مولکول‌های آب شده و در نتیجه کشش سطحی آب کاهش یافته و حلالیت آب افزایش یافته و املاح معدنی مورد نیاز گیاه در آب به خوبی حل شده و باعث افزایش کمیت محصول می‌شود. به‌طور متوسط تیمار آب مغناطیسی باعث افزایش ۶/۴ درصدی ارتفاع گیاه سویا

جدول ۵- مقایسه مقدار میانگین‌های پارمترهای مختلف سویا

پارامترها										
تیمار آزمایشی	عملکرد دانه (تن بر هکتار)	حداقل تفاوت معنی‌داری	بیوماس (تن بر هکتار)	حداقل تفاوت معنی‌داری	ارتفاع گیاه (سانتی‌متر)	حداقل تفاوت معنی‌داری	روغن (درصد)	حداقل تفاوت معنی‌داری	پروتئین (درصد)	حداقل تفاوت معنی‌داری
آب آبیاری										
مغناطیسی	۳/۶۷۸a	۰/۲۱۹	۸/۵۷۹a	۰/۶۵۳	۸۷/۲۳a	۴/۴۹	۱۹/۳۲a	۳۷/۲۸a	۲/۲۲	
غیر مغناطیسی	۳/۳۱۷b		۷/۷۰۲b		۸۱/۸۲b		۱۷/۵۴b	۳۳/۸۳b		
سطح آبیاری										
۱۰۰٪ آب مورد نیاز گیاه	۴/۶۶۶a		۱۰/۷۷۳a		۱۰۴/۵۲a		۲۱/۸۱a	۴۰/۴۱a		
۷۵٪ آب مورد نیاز گیاه	۳/۲۳۴b	۰/۵۷	۷/۵۵۹b	۱/۲۰	۸۷/۲۹b	۷/۸۹	۱۷/۸۶b	۳۶/۳۰b	۳/۵۹	
۵۰٪ آب مورد نیاز گیاه	۲/۵۹۴c		۶/۰۸۹c		۶۱/۷۶c		۱۵/۶۱c	۲۹/۹۶c		
سطح شوری آب										
۰/۷ دسی-زمینس بر متر	۳/۹۳۲a	۰/۲۵	۹/۱۲۸a	۰/۴۸	۹۴/۸۴a	۶/۱۷	۱۸/۷a	۳۶/۱۳a		۰/۵۴
۵ دسی-زمینس بر متر	۳/۶۰۰b		۸/۳۷۵b		۸۷/۴۱b		۱۸/۴۶b	۲۵/۵۳a		
۱۰ دسی-زمینس بر متر	۲/۹۶۲c		۶/۹۱۸c		۷۱/۳۲c		۱۸/۱۳b	۳۵/۰۱b		

برای هر تیمار آزمایشی تفاوت هر دو میانگین با حداقل یک حرف مشترک، معنی‌دار نمی‌باشد

جدول ۶- اثرات متقابل تیمار آب آبیاری و شوری بر ارتفاع گیاه

شوری آب	آب آبیاری	
	آب مغناطیسی	آب غیر مغناطیسی
۰/۷ دسی-زمینس بر متر	۹۱/۸ a	۸۷/۸ b
۵ دسی-زمینس بر متر	۸۷/۴ b	۸۱/۸ c
۱۰ دسی-زمینس بر متر	۸۲/۵ c	۷۵/۹ d

می‌شود. کارداس (۲۰۰۲) گزارش کرد که میدان مغناطیسی سبب صعود کاپیلاری در مکانیسم انتقال مواد در بافت-های زنده می‌شود.

بیشترین افزایش عملکرد گیاه (۱۱/۳ درصد) در تیمار آب مغناطیسی مربوط به سطح آبیاری ۱۰۰ درصد و شوری ۰/۷ دسی-زمینس بر متر و کمترین افزایش عملکرد (۱۰ درصد) مربوط به سطح آبیاری ۵۰ درصد و شوری ۱۰ دسی-زمینس بر متر بود. نتایج نشان داد که در تمامی سطوح شوری آب آبیاری، هدایت الکتریکی برای تیمار آب مغناطیسی نسبت به تیمار آب غیرمغناطیسی کاهش یافته و در نتیجه مقدار عملکرد گیاه افزایش یافت. ماهسواری و گریول (۲۰۰۹) نیز در پژوهش خود به نتایج

آنها نشان دادند که وزن دانه از دو منبع فتوسنتز جاری و انتقال مجدد مواد ذخیره‌ای در گیاه تامین شده و آبیاری با آب مغناطیسی باعث افزایش فتوسنتز جاری و نهایتاً انتقال مجدد مواد ذخیره‌ای بیشتر در گیاه می‌شود.

مجد و شبرنگی (۲۰۰۹) نشان دادند که در گیاهان آبیاری شده با آب مغناطیسی، به دلیل تبادل گازی راحت‌تر نسبت به آب غیر مغناطیسی، آوندهای چوب و آبکش رشد و نمو بیشتری داشته و سلول‌های پارانشیم و اتافک زیر روزنه بزرگ‌تر از تیمار شاهد بود. کاوی (۱۹۷۷) گزارش کرد میدان مغناطیسی مناسب، باعث تاثیر بر متابولیسم سلول‌های مریستمی، افزایش جذب و آسیمیلایون عناصر غذایی و بهبود فعالیت‌های فتوسنتزی

غیرمغناطیسی افزایش داشته است. زیرا میدان مغناطیسی موجب کاهش کشش سطحی و ویسکوزیته آب و موجب نفوذ سریع تر آب به بذر می شود (فیشر و همکاران ۲۰۰۴؛ پنگ و دنگ، ۲۰۰۸). بینان و همکاران (۲۰۰۵) گزارش کردند که میدان مغناطیسی می تواند باعث تعدیل اثرات منفی تنش خشکی و افزایش تحمل به شوری گیاه شده و فرآیند پیری را به تاخیر اندازد. روزیک و جرمن (۲۰۰۲) کاهش اثر تنش خشکی را در گیاهچه های تره تیزک در معرض میدان مغناطیسی با فرکانس پایین (۵۰ هرتز و ۱۰۰ میکرو تسلا) مشاهده نمودند. آنها نشان دادند که میدان مغناطیسی می تواند به عنوان یک عامل حفاظتی در برابر تنش خشکی عمل نماید.

جدول ۷- افزایش پارامترهای گیاه سویا با استفاده از آب مغناطیسی نسبت به آب معمولی تحت تنش های مختلف افزایش مقدار پارامترها (درصد)

تیمار آزمایشی	عملکرد دانه	بیوماس	ارتفاع گیاه	روغن	پروتئین	بهره وری مصرف آب
سطح آبیاری						
۱۰۰٪ آب مورد نیاز گیاه	۱۱/۲۲	۱۱/۵۹	۷/۳۹	۱۱/۱۳	۱۰/۸۸	۱۰/۲۱
۷۵٪ آب مورد نیاز گیاه	۱۰/۸۹	۱۱/۳۳	۶/۴۹	۱۰/۱۷	۱۰/۲۲	۹/۲۲
۵۰٪ آب مورد نیاز گیاه	۱۰/۲۵	۱۰/۹۸	۵/۴۲	۸/۶۸	۹/۳۲	۸/۶۴
سطح شوری آب						
۰/۷ دسی زیمنس بر متر	۱۱/۰۰	۱۱/۴۸	۶/۹۴	۱۱/۳۰	۱۰/۴۸	۹/۸۷
۵ دسی زیمنس بر متر	۱۰/۸۸	۱۱/۲۹	۶/۵۷	۹/۸۲	۱۰/۲۳	۸/۹۶
۱۰ دسی زیمنس بر متر	۱۰/۷۰	۱۱/۲۰	۶/۱۸	۹/۳۵	۹/۸۹	۸/۲۵

وری مصرف آب شده و در نتیجه می تواند سبب جذب آسان تر آب توسط ریشه ها در شرایط کم آبیاری شود. در این حالت، آب بیشتری در اختیار گیاه قرار گرفته و به همان نسبت، عملکرد گیاه افزایش می یابد.

نتایج مقایسه میانگین هدایت الکتریکی نشان می دهد که مقدار هدایت الکتریکی و اسیدیته خاک در تیمار آب مغناطیسی کمتر از آب غیرمغناطیسی شد و این اثر در سطح احتمال پنج درصد معنی دار شد (جدول ۸). با توجه به جدول ۸ مشخص است که مقدار هدایت الکتریکی خاک بین تیمارهای مختلف شوری آب آبیاری و همچنین بین سطوح مختلف آب آبیاری دارای اختلاف معنی دار است. به طور متوسط آب مغناطیسی باعث کاهش هدایت الکتریکی خاک به مقدار ۲۹ درصد نسبت به آب غیرمغناطیسی شد. علت این است که آبیاری در هر مرحله

مشابهی دست یافتند. آنها گزارش کردند که تیمارهای مغناطیس شده آب باز یافتی و آب با شوری ۳۰۰ میلی گرم بر لیتر، عملکرد کرفس را ۱۲ و ۲۳ درصد و بهره وری آب را ۱۲ و ۲۴ درصد افزایش داد.

به طور متوسط مقدار کاهش عملکرد در تیمار شوری آب پنج دسی زیمنس بر متر برابر ۸/۴۴ درصد و در تیمار شوری آب ۱۰ دسی زیمنس بر متر برابر ۲۴/۳۸ درصد نسبت به تیمار شاهد بود.

جدول ۷، درصد افزایش پارامترهای مختلف گیاه سویا در اثر استفاده از آب مغناطیسی نسبت به آب معمولی را در تیمارهای مختلف تنش، نشان می دهد. با استفاده از آب مغناطیسی، مقدار عملکرد نسبت به آب

آبیاری با آب مغناطیسی به طور متوسط باعث افزایش ۹/۳۵ درصدی بهره وری مصرف آب شد. بهره وری مصرف آب از ۱/۱۹ در تیمار آب غیرمغناطیسی به ۱/۳۰ کیلوگرم بر متر مکعب در تیمار آب مغناطیسی رسید. نتایج این پژوهش با یافته های دوریت دیز و همکاران (۱۹۹۷) مطابقت دارد. آنها گزارش کردند که میدان مغناطیسی سبب افزایش جذب مواد غذایی در گوجه فرنگی و در نتیجه افزایش بهره وری آب شد. بلاوسکی (۲۰۰۴) گزارش کرد که با اعمال میدان مغناطیسی به دلیل منظم تر شدن مولکول های آب و اشغال فضای کمتر توسط آنها و افزایش توانایی جذب آب توسط گیاه، کارایی مصرف آب افزایش می یابد.

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که در شرایط کمبود آب، استفاده از آب مغناطیسی سبب افزایش بهره

سرعت نفوذ آن را در خاک افزایش می‌دهد. سلیها (۲۰۰۵) با استفاده از آب مغناطیسی، آزمایشاتی را روی خصوصیات فیزیکی و شیمیایی خاک انجام داد و با مشاهده کاهش معنی‌دار EC، pH و مقدار CaCO_3 در محلول خاک، کاربرد آب مغناطیسی در حل کردن و آبتی نمک‌ها را توصیه نمود و پتانسیل بالای آب مغناطیسی در شستشوی نمک‌های خاک را در افزایش نفوذپذیری خاک موثر دانست. محمد (۲۰۱۳) نشان داد که استفاده از میدان مغناطیسی با آب شور، اثر قابل توجهی بر خاک و گیاه گوجه فرنگی داشت. وی مشاهده کرد که استفاده از آب مغناطیسی اثر معنی‌داری در کاهش هدایت الکتریکی خاک پس از برداشت محصول داشت.

موجب شد که مقدار رطوبت خاک در تیمارهای آب مغناطیسی بیشتر از تیمارهای آب غیرمغناطیسی شده و این امر باعث شده که املاح از خاک آبتی شوند و هدایت الکتریکی خاک کاهش یابد. محققان دانشگاه کشاورزی تامیل نادو با استفاده از آب مغناطیسی آزمایش‌هایی را روی خصوصیات فیزیکی و شیمیایی خاک انجام دادند و با مشاهده کاهش معنی‌دار EC و pH و مقدار CaCO_3 در محلول خاک، اثر کاربرد آب مغناطیسی در حل کردن و آبتی نمک‌ها و مقدار انحلال CaCO_3 را تایید کردند (کنیا و پارسونز، ۲۰۰۵). جاکوب (۱۹۹۹) نشان داد که آب مغناطیسی باعث افزایش ۱/۵ برابری سرعت نفوذ آب در خاک شد. به عقیده وی کم شدن گاز-های آزاد موجود در آب به‌هنگام مغناطیسی شدن آب،

جدول ۸- مقایسه مقدار میانگین‌های پارامترهای مختلف خاک در انتهای فصل رشد

تیمار	هدایت الکتریکی خاک (دسی‌زیمنس بر متر)	اسیدیته (-)
آب آبیاری		
مغناطیسی	۲/۶۵ b	۷/۳۵ b
غیر مغناطیسی	۳/۷۳ a	۷/۵۹ a
سطح شوری آب		
۰/۷ دسی‌زیمنس بر متر	۲/۰۶ c	۷/۳۴ a
۵ دسی‌زیمنس بر متر	۳/۰۸ b	۷/۴۹ b
۱۰ دسی‌زیمنس بر متر	۴/۴۲ a	۷/۵۸ b
سطح آبیاری		
۱۰۰٪ آب مورد نیاز گیاه	۲/۷۹ c	۷/۳۹ a
۷۵٪ آب مورد نیاز گیاه	۳/۱۸ b	۷/۴۷ a
۵۰٪ آب مورد نیاز گیاه	۳/۶۰ a	۷/۵۶ a
عمق خاک		
۰-۳۰ سانتی‌متر	۲/۸۳ c	۷/۴۵ a
۳۰-۶۰ سانتی‌متر	۳/۲۰ b	۷/۴۷ a
۶۰-۹۰ سانتی‌متر	۳/۵۴ a	۷/۴۸ a

برای هر تیمار آزمایشی تفاوت هر دو میانگین با حداقل یک حرف مشترک، معنی‌دار نمی‌باشد.

نتیجه گیری

باعث صدمات جبران‌ناپذیری بر منابع آب زیرزمینی و محدودیت در کاربری‌های شرب، کشاورزی و صنعتی در بسیاری از نقاط ساحلی می‌شود. همچنین باعث می‌شود که شوری خاک در سطح زمین تجمع نموده و با آبیاری و کود دهی بی‌رویه، به‌مرور موجب سفتی و شوری و کلوخه شدن خاک، کاهش حجم خاک حاصلخیز، عدم توسعه سیستم ریشه، افت عملکرد و کیفیت محصول می‌-

بهره‌برداری بیش از حد مجاز از منابع آب زیرزمینی به‌خصوص در آبخوان‌های ساحلی، موجب کاهش میزان جریان آب زیرزمینی از آبخوان به‌طرف دریا شده و حتی گاهی نیز ممکن است موجب معکوس شدن جهت جریان شود و در نتیجه تداخل آب شور دریا با آب ساحلی، کیفیت آب زیرزمینی تخریب می‌شود. این مشکل

مغناطیسی، عملکرد گیاه سویا نسبت به شرایط معمولی ۱۰/۷۸ درصد افزایش یافت و در این آزمون نتیجه بهتری داده است. این راه کار می تواند نقش مهمی در مدیریت آب در مزرعه به خصوص در مناطق خشک ایفا نماید. همچنین با استفاده از آب مغناطیسی، به دلیل جذب بهتر عناصر غذایی موجود در خاک، می توان کودها، مکمل های شیمیایی و میزان سموم را در مواد خام گیاهی کاهش داده و باعث سلامت غذا و محیط زیست شد.

شود. بنابراین با اصلاح آب و خاک به روش مغناطیسی می توان مشکلات فوق را به طور نسبی برطرف نمود. با اعمال میدان مغناطیسی، به دلیل کوچک شدن مولکول های آب، بر قابلیت جذب توسط گیاه افزوده شده و مقدار مصرف آب کاهش می یابد. علت این است که زمان آبیاری با افزایش خاصیت خیس کنندگی یا تر شوندگی کاهش می یابد. نتایج پژوهش نشان داد که آب مغناطیسی باعث افزایش ۱۰/۸۶ درصدی مقدار عملکرد گیاه سویا در تیمارهای مختلف شوری شده است. با اعمال میدان

فهرست منابع

۱. بینای مطلق، پ. ۱۳۸۹. دستورالعمل و روش های اندازه گیری عوامل فیزیکی شیمیایی و مواد شیمیایی معدنی سمی در آب آشامیدنی. وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی. ۷۳ صفحه.
۲. خواجهویی نژاد، غ. ر.، کاظمی، ح.، آلیاری، ه.، جوانشیر، ع. و آروین، م. ج. ۱۳۸۴. تاثیر رژیم های آبیاری و تراکم کاشت بر عملکرد، کارایی مصرف آب و کیفیت دانه سه رقم سویا در کشت تابستانه در شرایط آب و هوایی کرمان. مجله علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی، علوم آب و خاک. جلد ۹، شماره ۴، ص ۱۵۱-۱۳۷.
۳. شاهمرادی، ش.، زینالی، ح.، دانشیان، ج. و احمدی، ع. ۱۳۸۲. بررسی اثرات تنش خشکی روی صفات کمی و کیفی ارقام و لاین های پیشرفته سویا. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشکده کشاورزی، دانشگاه تهران.
۴. صادقی، ح. ۱۳۸۹. طراحی، ساخت و ارزیابی دستگاه تهیه آب مغناطیسی برای مصارف کشاورزی. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده مهندسی بیوسیستم کشاورزی، دانشگاه تهران، ۱۲۰ صفحه.
۵. قدرتی، غ. ر.، خدابنده، ا.، برزگری، م.، کلانتر احمد، ا. و دباغ، غ. ۱۳۹۲. سالد، رقم جدید سویا برای کاشت در مناطق شمال استان خوزستان. مجله به نژادی نهال و بذر. جلد ۲۹، شماره ۱، ص ۲۱۲-۲۰۹.
۶. کیانی، ع. ر. ۱۳۸۶. آب مغناطیسی پدیده ای نو در ارتقاء بهره وری آب. ماهنامه علمی تخصصی کشاورزی زیتون، جلد ۱۸۳، ص: ۹-۱.
۷. کیانی، ع. ر. ۱۳۸۷. کارایی مصرف آب و عملکرد ارقام مختلف سویا تحت آبیاری بارانی، سازمان ترویج، آموزش و تحقیقات کشاورزی، ۶۷ صفحه.
۸. نوروزی، م.، ماهرانی، م. و مسچی، م. ۱۳۷۸. استفاده از آب های شور و لب شور برای آبیاری. گروه کار سیستم آبیاری در مزرعه، کمیته ملی آبیاری و زهکشی ایران، ۶۵ صفحه.
۹. نیری، س. ۱۳۷۸. مدیریت کاربرد آب های شور و لب شور در کشاورزی پایدار، کارگاه آموزشی مدیریت استفاده از آب های شور، کمیته ملی آبیاری و زهکشی ایران، ۱۷ صفحه.
10. Amaya, J. M., Carbonell, M. V., Martinez, E. and Raya, A. 1996. Effects of stationary magnetic fields on germination and growth of seeds. Horticulture Abstract, 68: 1363.
11. Belyavskaya, N. A. 2004. Biological effects due to weak magnetic field on plants. Advances in Space Research, 34: 1566-1574.

12. Castro Palacio, J. C., Morejon, L. P., Velazquez Abud, L. and Govea, A. P. 2007. Stimulation of *Pinus tropicalis* M. seeds by magnetically treated water. *International Agrophysics*, 21: 173-177.
13. Chibowski, E., Szcześ, A. and Hołysz, L. 2005. Influence of Sodium Dodecyl Sulfate and Static Magnetic Field on the Properties of Freshly Precipitated Calcium Carbonate. *ACS Public*, 21: 8114-8122.
14. Duart Diaz, C. E., Riquenes, J. A., Sotolongo, B., Portuondo, M. A., Quintana, E. Q. and Perez, R. 1997. Effects of magnetic treatment of irrigation water on the tomato crop. *Horticulture Abstract*, 69: 469-494.
15. Fischer, G., Tausz, M., Kock, M. and Grill, D. 2004. Effects of weak 16 Hz magnetic fields on growth parameters of young sunflower and wheat seedlings. *Bioelectro magnetic*, 25: 638-641.
16. Florez, M., Carbonell, M. V. and Martines, E. 2005. Exposure of maize seeds to stationary magnetic fields: Effects on germination and early growth. *Environmental and Experimental Botany*, 6: 1-13.
17. Jacob, B. 1999. Magnetic treatment of irrigation water: Experimental results and application conditions. *Environmental Science and Technology*, 33: 1280-1285.
18. Jones, J. 2001. *Laboratory Guide for Conducting Soil Tests and Plant Analysis*. CRC Press, LLC. USA. Sparks et al. (ed). *Methods of Soil Analysis. Part 3, Chemical Methods*. Soil Sci. Soc. Am. Book Ser. 5. Madison, WI, USA.
19. Kavi, P. S. 1977. The effect of magnetic treatment of soybean seed on its moisture absorbing capacity. *Science and Culture*, 43: 405-406.
20. Kemin, L. M., Guodong, M. Guofeng, Wencheng, L. W. Lihong, L. Y. Ping and Yanna, L. 2007. Effects of soybean isoflavone dosage and exercise on the serum. *Asia Pacific Journal of Clinical Nutrition*, 16: 193-195.
21. Kenya, A. D. and Parsons, S. A. 2005. A spectrophotometer- based study of magnetic water: Assessment of ionic vs. surface mechanisms. *Water Research*, 40: 517-524.
22. Kiatgamjorn, P., Khan-ngren, W. and Nitta, S. 2002. The effect of electric field on bean sprouts growing. *ICEMC*, 1-4.
23. Kordas, L. 2002. The effect of magnetic field on growth, development and the yield of spring wheat. *Polish Journal of Environmental Studies*, 11(5): 527-530.
24. Leather Wood, W. R. 2005. Influence of salt stress on germination, root elongation and carbohydrate content of five salt tolerant and sensitive taxa. MSc. Thesis, Department of Horticultural Science, North Carolina State University.
25. Lin, I. J. and Yotvat, J. 1990. Exposure of irrigation and drinking water to a magnetic field with controlled power and direction. *Journal of Magnetism and Magnetic Materials*, 83: 525-526.
26. Maheshwari, B. L. and Grewal, H. S. 2009. Magnetic treatment of irrigation water: Its effects on vegetable crop yield and water productivity. *Agricultural Water Management*, 96: 1229-1236.
27. Majd, A. and Shabrangi, A. 2009. Effect of seed pretreatment by magnetic fields on seed germination and ontogeny growth of agricultural plants. *Progress in Electro magnetic Research Symposium*, Beijing, China, March 23-27.
28. Martinez, E., Carbonell, M. V. and Florez, M. 2002. Magnetic stimulation of initial growth stages of wheat (*Triticum aestivum* L.), *Electromagnetic Biology and Medicine*, 21: 43-53.
29. Mohamed, A. I. 2013. Effects of magnetized low quality water on some soil properties and plant growth. *International Journal of Research in Chemical Environment*, 3(2): 140-147.

30. Nashir, S. H. 2008. The effect of magnetic water on growth of chickpea. *Engineering and Technology*, 26(9): 16-20.
31. Pang, X. and Deng, B. 2008. Investigation of changes in properties of water under the action of a magnetic field. *Chinese Science Journal*, 51(11): 1621-1632.
32. Podleony, J., Pietruszewski, S. and Podleona, A. 2004. Efficiency of the magnetic treatment of broad bean seeds cultivated under experimental plot conditions. *International Agro physics*, 18: 65-71.
33. Ruzic, R. and Jerman, I. 2002. Weak magnetic field decreases heat stress in cress seedlings. *Electromagnetic Biology and Medicine*, 21: 69-80.
34. Saliha, B. B. 2005. Bioefficacy testing of GMX online magnetic water conditioner in grapes var. Muscat. Tamil Nadu Agricultural University. Project completion project.
35. Yinan, Y., Yuan, L., Yongqing, Y. and Chunyang, L. 2005. Effect of seed pretreatment by magnetic field on the sensitivity of cucumber (*Cucumis sativus*) seedlings to ultraviolet-B radiation, *Environmental Experimental Botany*, 54: 286-294.